

Marlene van Niekerk, *Memorandum*. Amsterdam/Antwerpen: Querido, 2007. 200 pp. Prijs €17,95. ISBN 978-90-2143316-5.

Ik heb deze roman vooral gelezen vanuit mijn interesse in ziekenhuis-etnografie én vanuit mijn overtuiging dat literaire werken een grote antropologische waarde hebben. Romanschrijvers zijn vaak beter dan antropologen in staat de totale ervaring van levensgebeurtenissen te beschrijven; niet alleen de feiten, maar ook de emoties en zintuiglijke sensaties die ermee gepaard gaan.

De Zuid-Afrikaanse schrijfster Marlene van Niekerk – nu ook tijdelijk hoogleeraar aan de Universiteit van Utrecht – situeert haar roman *Memorandum* in de kleine wereld van een intensive care-afdeling. De hoofdpersoon, J.F. Wiid, is een nogal saaie en eenzellige ambtenaar die voor een operatie wordt opgenomen in een ziekenhuis. De nacht voor zijn operatie bevindt hij zich tussen twee doodzieke mannen die de hele nacht in een voor Wiid onbegrijpelijk gesprek zijn verwickeld. Wiid wordt er door geobsedeerd. Hij houdt zich slapend en probeert de woorden die gewisseld worden te onthouden. Veel van die woorden zijn hem zelfs volkomen onbekend en moet hij in fonetische vorm in zijn geheugen prenten. Na deze vreemde nacht reconstrueert hij met behulp van naslagwerken het gesprek. De naspeuringen worden in een keurig ambtelijk addendum gerapporteerd. Wat hij als ‘army-kist-mors/mot-iets’ had gememoriseerd, blijkt amicus mortis te zijn (met verwijzingen naar een artikel in de *British Medical Journal* en een beschouwing van Illich over het ‘onvermogen van mensen om te sterven’) en ‘skie-via-as’ is *Scivias* (de visionaire geschriften van de mystica Hildegard von Bingen). Langzaam dringt het tot Wiid door dat deze twee mannen elkaar zochten in die nacht in het aangezicht van de dood. Het memorandum dat hij over deze ervaring en het gesprek schrijft, verandert hem in een ander persoon. Het ambtenarenproza dat hij zijn hele leven heeft gebezigd, krijgt gaten waardoor een andere werkelijkheid zichtbaar wordt.

Ziekenhuizen zijn lange tijd beschouwd als instellingen buiten de ‘normale’ werkelijkheid, als plaatsen waar andere regels en rollen bestaan die zich weinig tot niets aantrekken van wat er buiten het ziekenhuis van kracht is. Bijna een halve eeuw geleden noemde de Amerikaanse socioloog Coser het ziekenhuis een ‘klein eiland’. Recentere studies van het ziekenhuis (bijvoorbeeld Zamans *Broken limbs, broken lives*) benadrukken juist de verbondenheid van het ziekenhuis met de bredere maatschappelijke context. De roman van Van Niekerk beschrijft die verbondenheid op een bijzondere wijze.

Het ziekenhuis is een plaats van intense ervaringen, van drama’s die zich tussen dood en leven afspelen. De gebeurtenissen in een ziekenhuis creëren momenten van ‘waarheid’ en zelfontdekking. Juist door de verwijdering uit het ‘gewone’ leven krijgt

een patiënt de gelegenheid – of wordt daartoe gedwongen – de balans van zijn/haar leven op te maken: familierelaties, vriendschappen, het ‘nut’ van zijn/haar leven, de eindigheid van alles, de dood. Daar gaat Van Niekerks *Memorandum* over.

Sjaak van der Geest, medisch antropoloog
Universiteit van Amsterdam